

ביאורים

הרמב"ם כתב לעיל שהתענוג הגדול הרצוי הוא התענוג הרוחני הנצחי הקיים בעולם הבא. תענוג זה הוא נצחי ועליון, ואי אפשר להשוות לו שום תענוג אחר.

לפי זה, העונש הגדול שהוא "הרעה השלימה והנקמה הגדולה", המתאים לאדם שאינו ראוי לאותה מציאות הוא להפְרַת ממנה. שהרי הוא זה שבחר להשאיר את עצמו משועבד לעולם הגשמי הפְּלֵה, ולכן יישאר במצב שהביא את עצמו אליו - מציאות שהיא פְּלֵה ונגמרת ואינה נצחית.

אלא שדברים אלו קשים, שהרי משמע מהם שיעקר העיקרים הוא הגמול בעולם הבא, אולם בדברי התורה מצינו מספר פעמים, שמעשיו של האדם יהיו הגורמים לטובתו או לרעתו בעולם הזה, כגון אורך ימיו, או בריאותו וכדומה?

הרמב"ם עונה שגם מטרת הייעודים המובטחים בתורה לאדם בעולם הזה אינה ההקלה וההנאה שייגרמו לאדם, אלא היכולת שתהיה לו לעסוק בתורה ובעבודת ה'. כדי שהאדם יוכל להתפנות לכך, הוא צריך שהכלים הגשמיים יהיו לטובתו ויעזרו לו ולא יפריעו, שהרי בשעת סבל וצער, קשה מאוד לאדם להתקדם בעבודת בוראו.

לפי זה, כוונת התורה לומר שה' מבטיח למי שיתאמץ וישתדל להתקדם בעבודת ה', שהתנאים החיצוניים יאפשרו לו להגביר את לימוד התורה, את קיום המצוות, ואת חיווק קרבת ה', וזהו שכרו.

הרחבות

• התכלית האחרונה

הנה כי הטובה והתכלית האחרונה היא להגיע אל החברה העליונה הזאת. דעת הרמב"ם היא שיעקר הטובה והתכלית נמצא בעולם הנשמות. הרמב"ן חולק על כך וסובר שיעקר הטובה והתכלית הוא בתחיית המתים לעתיד לבוא בגוף ובנפש יחד. (ראה בספר תורת האדם שער הגמול). להרחבה, עיין בהרחבות להלכות תשובה כ"ד אלול [עמוד 172].

• עונש הכרת

והרעה השלמה והנקמה הגדולה היא שתפְרַת הנפש ותאבד. הרמב"ן [שם] כותב שיש רמות שונות בחומרת עונש הכרת בהתאם למעשיו של החוטא.

להרחבה, עיין בהרחבות להלכות תשובה [שם].

• צרור החיים

ונאמר: "והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים" [שמואל א' כה כט]. דברים אלו נאמרו לדוד מפי אביגיל, במהלך הניסיון שלה לשכנע אותו שלא יעניש את נבל בעלה. רבנו ישעיה בפירושו לפסוק זה, מסביר שהמושג 'נפש' מתייחס לגוף ולנשמה ביחד. לפי זה, אביגיל מברכת את דוד שאויביו לא יוכלו לפגוע בו. הדברים מתקשרים היטב לתחילת הפסוק: "ויקם אדם לרדףך ולבקש את נפשך והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך וכו'". אולם הרמב"ם כאן מסביר, שהדברים מכוונים לעולם הבא, עולם הנשמות. וכך פירש הרלב"ג על 'צרור החיים': "הוא העולם הבא כי שם תתאחד הנפש במושכליה שהם צרור החיים ומצבם יהיה עם השם יתברך". לפי הרמב"ם והרלב"ג נראה שפירוש הפסוק הוא כדברי המצודות דוד: סוף הפסוק עוסק בשכר על המעשה הרמוז בתחילת הפסוק "ויקם אדם לרדףך ולבקש את נפשך" - כוונת הפסוק בשכר על המעשה הרמוז בתחילת הפסוק "ויקם אדם לרדףך ולבקש את מלהורגו. גם חז"ל בתלמוד פירשו פסוק זה ביחס לעולם הבא כפירושו של הרמב"ם "תניא ר' אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים" [שבת קנב:].

שאלות לדיון

"לפי שהאדם אי אפשר לו לעשות המצוות לא כשהוא חולה ורעב, או צמא". האם יש חשיבות עצמית לבריאות הגוף וצרכיו? או שמא העיקר שהגוף לא יפריע לקיום המצוות?
 "ושכר עברה - עברה". האם קיימת בחירה על העבירה השנייה שניתנה כעונש? איך זה ייתכן?

התכלית
האחרונה

הנה - כי הטובה והתכלית האחרונה היא: להגיע אל החברה העליונה הזאת. ולחיות בכבוד הזה ובמעלה הנזקרת. וקיים הנפש - כמו שבארנו - עד אין סוף, פקיום הבורא יתברך, שהוא סבת קיומה - לפי שהשיגה אותו, כמו שהתבאר בפילוסופי הראשונה. וזה הוא הטוב הגדול אשר אין טוב להקיש לו, ואין תענוג שיִדְמָה לו - כי אין ידמה התמיד אשר אין לו סוף וקץ בדבר הנפסק! וזהו שאמר: "למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים כב ז); ומפי הקבלה למדנו בפרוש זה: "למען ייטב לך" - לעולם שכלו טוב; 'והארכת ימים' - לעולם שכלו ארך" (קידושין לט ב).

הרעה השלמה

והרעה השלמה והנקמה הגדולה היא שתפְרַת הנפש ותאבד, ושלא תהיה חיה וקיימת - והוא ה"פְרַת" הפְּרֵה בתורה. וענין ה"פְרַת" הוא: שתאבד הנפש, כמו שבארנו ונאמר: "הפְרַת תפְרַת הנפש היא" (במדבר טו לא), ונאמר וזכרונם לברכה: "הפְרַת" - בעולם הזה; 'תפְרַת' - בעולם הבא" (סנהדרין סד ב). ונאמר: "והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים" • (שמואל א כה כט). הנה, כל מי שפָּחַר והרגיל בתענוגי הגוף וקמאס באַמַת וְאֶהֱבָה הַשְּׁקֵר - נכרת מאותה מעלה וישאר חמור נכרת.

העולם הבא לא
מושג בחושים

וכבר באר הנביא, עליו השלום, שהעולם הבא אינו מושג בחושים הגופניים, וזהו שִׁנְאָמְרוּ: "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחפה לו" (ישעיה סד ג). ונאמר בפרוש זה: "כל הנביאים פלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח; אבל העולם הבא - עין לא ראתה אלהים זולתך" (ברכות לד ב).

ייעודי התורה

אמנם היעודים הטובים והנקמות הרעות הפְּרֵה בתורה, ענינם הוא מה שאספר לך, והוא זה: הוא אומר לך: אם תעשה המצוות האלה - אסיע לך על עשיתן והשלמות בקן, ואסיר מעליך המעיקים והמונעים פְּלֵם. לפי שהאדם אי אפשר לו לעשות המצוות לא כשהוא חולה ורעב, או צמא, ולא בשעת מלחמה ומצור. ולכן יעד שִׁסְרוּ כָּל אֵלֶּה הענינים, ושיהיו בריאים ושקטים - עד שתשלם להם הידיעה ויזכו לחיי העולם הבא. הנה, כי אין תכלית שכר עשית התורה שתהיה הארץ שמנה, ושיחיו שנים רבות, ובריאות הגופות - אלא שיהיו נעזרים על עשית התורה באלה הדברים פְּלֵם. וכמו כן אם עברו על התורה יהיה ענשם: שיאָרְעוּ לָהֶם אוֹתָן הָרְעוֹת כֵּלָן, עד שלא יוכלו לעשות מצוה, וכמו שִׁנְאָמְרוּ: "תחת אשר לא עבדת את יי אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל, ועבדת את איביך וגו'" (דברים כח מז-מח). וכשתתבונן בזה התבוננות שלמה תמצא פְּלֵם הוא אומר לך: אם עשית קצת מצוות מאהבה והשתדלות - אעזר לך לעשותן כֵּלָן, ואסיר מעליך המעיקים והמונעים; ואם תעזב דבר מהן דרך בזיון - אביא לך מונעים ימנעוך מעשותן כֵּלָן, עד שלא תהיה לך שלמות ולא קיום בעולם הבא. וזה הוא ענין אמרם, זכרונם לברכה: "שכר מצוה - מצוה, ושכר עברה - עברה" (אבות ד ב).

החברה העליונה הזאת - נשמת הצדיקים. היעודים - ההבטחות שייעדה התורה שיבואו בעשיית הטוב (ונתתי מטר ארצכם וכדו). הידיעה - במושכלות העליונות. דרך ביוני - עזיבת התורה מתוך ביזוי (ולא מתוך אונס וכדומה).

